

The Zoroastrian Faith

TRADITION & MODERN RESEARCH

● محمدجواد ادبی

S.A. Nigosian

روزنهای به مفاهیم ادیان در دایره‌المعارف‌ها

ایمان زرتشتی

در کشاکش تاریخ

شمار پیروان دروغ هستند. آگاهم که این ناکامی‌ها را سبب چیست؟... ای اهورا مزدا از تو پناه می‌جویم، خواستیم آن است تا چونان دوستی که دوستی را پشتیبانی و یاری کند مرا پشتیبانی و یاری کنی* آیا ماهیت پیام وی از اعتقادات و اعمال ایرانیان قدیم فاصله داشت؟ آیا تعالیم او ثنویت را آشکار می‌کرد یا نوعی توحیدگرایی ناقص و ناتمام را؟ آیا در حقیقت قوانین او از تضاد دو اصل با یکدیگر ایجاد شده‌اند، یکی خیر و دیگری شر؟ یا اینکه او بر تفوق خدایی واحد انگشت تأکید می‌نهد؟... نویسنده در این فصل چنین دغدغه‌هایی را پی می‌گیرد و در عین حال با ارائه شواهد و مدارک از جای جای متون مقدس برداشت‌های خود و محققان جدید و قدیم را موجه جلوه می‌دهد. «ای مزدا آن راهی که از سوی تو آورنده آنم راه راستی است. راهی است که سود آدمی در آن است، اما آن راه دیگر راه دروغ است، راهی که جز زیان و تباهی بهره‌ای نمی‌دهد. این‌سان است که آرزومندم تا مردمان به راه درستی بگردند و با همه نیرو از آن راه دروغ بپرهیزند»... در فصل دوم نیز نویسنده بحث فصل اول را با بیان پیشرفت و تکامل دین زرتشتی و جدایی آن از منشأ اولین خود پی می‌گیرد. در این فصل یکی از بحث‌های مهم و اساسی، کشمکش و چالش میان ایمان زرتشتی با ایمان غیرزرتشتی در دوران حکومت ساسانیان است. «ای خداوندگار بزرگ تو که خالق این زمینی و خالق آن آسمان، تو که آفریدگار انسانی و هر آنچه شادی است برای انسان...» نویسنده در این مجال به مراسم عبادی قربانی، نذر، خاک‌سپاری و غیره نیز می‌پردازد. در همین فصل است عناوینی مثل شکست و

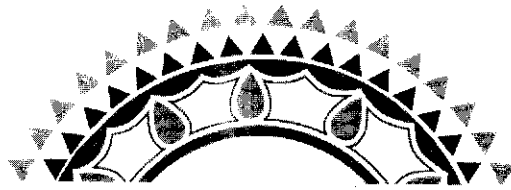
و زمانه خاص زندگی زرتشت، انتشار فضای ایمانی او به اطراف و گسترش تعالیم و اعمال مذهبی حول محور دینی که او تأسیس کرد، پرسشی نیست که به راحتی بتوان به آن پاسخ داد. پژوهش محققانه و برزحمت در زمینه تبارشناسی، زبان‌شناسی، باستان‌شناسی و تاریخ زرتشتیان و ایرانیان که به واسطه آنها بتوان خاستگاه ایمان زرتشتی را شناسایی کرد، هنوز هم کار سختی است در واقع ماهیت دوپهلوی اسناد زبان‌شناسانه و در عین حال فقدان سنت تفسیری و فلسفی شایسته در باب متون مقدس زرتشتی از یک طرف و شکاف‌ها و خلأهای منابع تاریخی و تناقض در مدارک موجود باقی مانده از ایمان اولیه زرتشتی از سوی دیگر برای ما که در زمان حال در پی نقب زدن به آن فضای تاریخی-ایمانی هستیم، چالش بزرگ را به وجود می‌آورد. اما با همه این اوصاف و در عین مشکلات فراوان و احتمالات فراوان‌تر نباید پای واپس کشید و به تحقیقی تحلیلی و موشکافانه در ایمان زرتشتی اقدام نکرد. فصل اول کتاب به بخش‌هایی تقسیم می‌شود، اعم از پژوهش در زمینه تاریخی موقعیتی که زرتشت در آن ظاهر شد و منابع اصلی‌ای که می‌توان از آنها در باب زرتشت اطلاعات اولیه تاریخی کسب کرد. نویسنده در این فصل دیدگاه‌های سنتی و عقاید پژوهشگران جدید را در مورد تعالیم و حیات زرتشت در کنار هم می‌گذارد و خواننده را در موقعیتی محققانه رها می‌کند. زرتشت که بود و چه گفت؟ «بر کدامین سرزمین روی آورم، از اینجا دل‌کنده و در کجا پناه بگیرم؟ رزم‌آوران و پیشوایان دین، پیام را نمی‌پذیرند، بزرگواران نیز مایه خوشنودی‌ام نیستند و امیران شهر نیز از

روش ما در معرفی دایره‌المعارف‌های دینی به نحوی است که گاهی علاوه بر معرفی کتاب‌های مرجع، به کتاب‌های پراهمیت دیگری نیز در حوزه ادیان مختلف پرداخته می‌شود. بر همین نسق کتابی مهم در حوزه دین زرتشت معرفی می‌شود که اگرچه نام دایره‌المعارف بر آن نیست، اما ماهیت و کارکردی دایره‌المعارفی دارد و منظومه‌ای دقیق و جامع از آموزه‌های آیین زرتشتی را در خود گرد آورده است.

کتاب
The zoroas train Faith
Tradition and Modrn Research

اثر اس.ای. نیگوسین کتابی است که طی یک پژوهش تاریخی و تحلیلی، آموزه‌ها، اعتقادات و مناسک زرتشتی را به مطالعه و در باب انتشار و گسترش دین زرتشتی از آغاز تا زمان حال مباحثی را مطرح می‌کند. متون مقدس و مدارک دینی‌ای که پیرامون ایمان زرتشتی وجود دارند، توصیف می‌کند، به تحلیل اعتقادات بنیادی زرتشتیان می‌پردازد و به نفوذ این باورها در ادیانی مثل یهود، مسیحیت و اسلام توجه خاصی روا می‌دارد. تبیین مناسک و آداب مقرر در اعمال دینی و ایمانی زرتشتیان نیز از جمله علاقمندی‌های مؤلف است که در فصول مختلف به آنها توجه شده است. اس.ای. نیگوسین عضو پیوسته پژوهشی در کالج ویکتوریا و دانشگاه تورنتو است، همچنین او از کارشناسان زبان‌ها و آثار کلاسیک خاور نزدیک به شمار می‌رود.

کتاب از پنج فصل تشکیل شده است: زرتشتیان، تاریخ دین زرتشتی، متون مقدس این دین، تعالیم پیامبر ایران باستان آشوزرتشت و آداب و مناسک عبادی پیروان زرتشت. پرسش از محیط پیرامونی

تجدید قوا، هم‌آوری دینی و اندیشه‌های ماندگار در خلال قرون متمادی که در همه این عناوین نویسنده می‌کوشد با دقت نظری قابل توجه مفاهیم کلیدی مرتبط با بحث را در بیانی روان و به دور از شائبه‌های گرایشی خاص ارائه دهد. «ای پادشاه، خدایانی که به تو حکومت و غلبه بر تمامی دشمنان را اعطا کرده‌اند، نیازی به هدایای مادی و این جهانی تو ندارند، آنها تنها می‌خواهند تو به تمام این بدعت‌های انسانی که بر قوانین و ایمان زرتشتی تحمیل شده، پایان دهی و مسیر رستگاری را برای هرکس مهیا سازی.»

در فصل سوم نویسنده، بخش دیگری از دین زرتشتی را مورد توجه قرار می‌دهد که بخش مناسکی-آدابی است. در این فصل توصیفی از متون مقدس دین زرتشتی اعم از تاریخ اوستا، روایت‌های گوناگون پهلوی و سانسکریت ارائه و چند سند مهم دینی که در سنت زرتشتی، تاریخی طولانی دارند، بررسی شده است. مندرجات اوستا، یسناها، ویسپرد، وندیداد، خرده اوستا، یشت‌ها، بندهشن، شایست نشایست و دین کرد از این مجموعه هستند. در این فصل با توجه به نگاه جست‌وجو گرانه مؤلف، برخی از فرازهای این متون مقدس انتخاب شده که با ارائه شماره مجموعه‌ها از یکدیگر کاملاً مجزا شده‌اند. مثلاً پستانه‌ها: «آب پاک نیالوده را می‌ستاییم که به همه جا روان است. درمانگراست و ستاینده آیین اهورایی و شایسته است که در جهان مادی مورد نیایش قرار گیرد، چه نیایش وی گله و رمه را بیفزاید. خواسته و مال را برکت دهد و کشور را فراخی و آرامش بخشد... باشد که فرود آید به اینجا فروشی‌های پاکانی که بوده‌اند و هستند و از این پس خواهند آمد و آتانی که آیین تغسیل به جای آورده و پاک و نالوده هستند... اهورامزدا الهام کرد به زرتشتی که نخست به درستی «زائر» را تقدیم کن و نیت و آرزوی خود را از آب بخوای و این سرود را به ملایمت زمزمه کن: ای آب‌ها آن نیکی‌اوزانی دارید مرا، تا از فریب و زیان در امان و از نیرومندی و فرزندان نیک برخوردار باشم.»

در فصل چهارم به تحلیل اعتقادات و مفاهیم بنیادین آیین زرتشتی پرداخته شده که شامل عبادت یگانه خدای برین (اهورا مزدا)، ستایش و تقدیس موجودات الوهی در مرتبتی پایین از خدا (اشاسبندان)، انتخاب شخصی و در عین حال پراهمیت انسان در مبارزه با اهریمن، از میان رفتن جهان، رستاخیز انفرادی و روز قضاوت، حیات جاودانه و رستگاری است. فروشی‌ها، انگره مینو، اهریمن، تثویت کیهانی، زروان، بیمرگان! مشیت

و تقدیر، ظهور منجی نیز از جمله عناوین دیگر این فصل هستند.

در همین فصل در باب نفوذ و تأثیر تعالیم زرتشتی در ادیانی مثل مسیحیت، یهود و اسلام نظرانی بیان شده که راهکارهای پیگیری تاریخی مفاهیم اعتقادی‌ای مثل خدا و شیطان، فرشتگان و دیوان، بهشت و جهنم، رستاخیز کالبد و زندگی جاودانی روح، داوری فردی در هنگام مرگ، ظهور مسیحا و حوادث کیهانی در پایان عمر جهان را می‌توان از آن فرا گرفت. نویسنده در این بخش معتقد است اگر با چنین دیدی به تبارشناسی آموزه‌های دینی مسیحیت، یهود و حتی اسلام بپردازیم اذعان خواهیم کرد بروز برخی انگاره‌های خاص و ظهور بعضی آداب عبادی ریشه در تأثیرپذیری از مفاهیم زرتشتی دارد!

فصل پایانی کتاب نیز به مناسک و اعمال آیینی زرتشتیان اعم از مراسم تولد، ورود به سن تکلیف، ازدواج و مرگ پرداخته است. مقام روحانیان و خلوص عملی آنها، گرایش‌های جدید در آموزه‌ها و آیین‌ها و تبیین موقعیت آنها در مؤثر بودن بر سنت عقیدتی زرتشتیان نیز از مطالب پایانی این فصل است.

کتاب که محصول سال ۱۹۹۳ انتشارات کوپن دانشگاه مک‌گیل است از کتابشناسی و فهرست راهنمای نسبتاً مفصلی برخوردار است. ترجمه برخی از مدخل‌های فرهنگ لغات این کتاب، مخاطب را با جامعیت و ایجازگویی مؤلف آشنا می‌کند.

بیان معانی لغات در کلیدی‌ترین و موجزترین صورت ممکن در این کتاب، هر خواننده‌ای را به یاد فرهنگ لغات پایانی کتاب تاریخ ادیان نینان اسمارت می‌اندازد که در نوع خود بسیار مفید است.

Abistag (پهلوی): به معنای اوستا.
Agiary: واژه‌ای پارسی برای معبد آتش زرتشتیان یا مکانی برای عبادت.

Ahura Mazda: خداوند قادر متعال، اورمزد در پهلوی.

Ameretat (اوستایی): زندگی طولانی، جاودانگی.

Amesha Spenta (اوستایی): فناناپذیری، ماندگار مقدسی که بر رستنی‌ها نظارت و کنترل دارد.

Arda Viraf (پارسی): نام روحانی‌ای در دوره ساسانیان که مناظر بهشت و جهنم را مشاهده کرد.

Arda frawash (پهلوی): ارواح آنان که رخت برپسته‌اند.

Asha (اوستایی): حقیقت، نظم، عدالت، اصلی که بر جهان حاکم است. اولین نیروی ششگانه الوهی.

Asha vahishta (اوستایی): شرافت برتر، جاوید مقدس که بر آتش نظارت دارد.

Atar: آتش، همچنین اشاره دارد به «زبان‌های آتش تفکر».

Barashnom (پهلوی): مراسم و تشریفات شست‌وشو؛ قسمتی از آداب پالایش شب نهم (روز دهم).

Chinvat (پهلوی): پلی بر ورطه دوزخ.
Daeva (اوستایی): شیطان، روح شر، اله پلیدی.

Dakhma (اوستایی): در ابتدا به معنای گودال یا قبر؛ بعدها مکانی برای در معرض قراردادن کالبد مردگان، برج خاموشی که جسد در معرض پرنده‌گان شکاری قرار می‌گرفت.

Faravashi (اوستایی): واژه هم معنا برای روح، روح نگهبان جان، گوهری الهی در شکل انسانی.

Getig (پهلوی): فیزیکی، جهان مادی، متمایز از menog.

Hamestagagan (پهلوی): مکانی خنثی‌میان بهشت و جهنم.

Haoma (اوستایی): گیاه مقدسی که شیره‌اش در مراسم عبادی زرتشتیان استفاده می‌شود.

Jashan (پهلوی/پارسی): عمل نیایش و ستایش.

khshathva Vairya (اوستایی): مقامی خواستنی، سیادت، همیشه زنده مقدس.

kusti (پارسی): رشته مقدس یا لباسی که زمان بلوغ به تن می‌کنند.

Menog (پهلوی): جهان روحانی، متمایز از getig.

patet (پهلوی): نیایش و دعای پشیمانی.
vohu mana (اوستایی): ذهن خیر، جاوید مقدسی که بر روز دوم از گاه‌شمار زرتشتیان نظارت دارد.

yasht (پهلوی): سرود ستودنی که به درگاه وجود الوهی یگانه تقدیم می‌شود.

yima: خدای مرگ.

*در بسیاری از ترجمه‌های متون مقدس از ترجمه و پژوهش محقق گرامی آقای هاشم رضی بهره گرفته شده است.